

Вадим МОРГУН,
фахівець (консультант), учитель-реабілітолог
КУ «Інклюзивно-ресурсний центр Китайгородської сільської ради»
Кам'янець-Подільського району

Робота вчителя-реабілітолога з дітьми з розладом аутистичного спектра

Розлад аутистичного спектра (РАС) став викликом для сучасної освіти, зокрема в закладах з інклюзивним навчанням. Діти з РАС потребують особливого підходу та індивідуальної уваги. У контексті інклюзивної освіти, де різнорівнева підтримка є невід'ємною складовою навчального процесу, важливу роль відіграє вчитель-реабілітолог, який не лише сприяє адаптації дітей з РАС до умов інклюзивного навчання, але й створює сприятливе середовище для їх розвитку.

Шляхом розгляду різних аспектів роботи в інклюзивному середовищі, ми спробуємо визначити оптимальні підходи та методи, спрямовані на досягнення успіху в навчанні та соціальній інтеграції дітей з РАС. Для збору даних було використане спостереження та поетапне тестування фізичних здібностей. У спостереженні взяли участь діти з РАС віком від 4 до 10 років, які відвідували корекційні заняття в інклюзивно-ресурсному центрі. Вибірка включала дітей з різним ступенем важкості розладу та різними індивідуальними особливостями.

Діти з розладами аутистичного спектра (РАС) мають ряд особливостей, які відрізняють їх від інших дітей. Деякі з найхарактерніших особливостей містять в собі соціальні труднощі. Таким дітям важко встановлювати та підтримувати соціальні контакти. Вони можуть уникати взаємодії з іншими людьми або демонструвати нетипові форми соціальної поведінки. Вони також мають обмежені, часто незвичні, інтереси, заняття та стереотипність у поведінці. Можуть дуже захоплюватися певними темами або предметами, іноді вкладаючи у це надмірні час та завзятість [1].

Діти з РАС можуть мати проблеми з мовленням та міжособистісною комунікацією. Для них є типовим відсутність, обмеження або незвичні форми мовлення, такі як ехололія (повторення слів чи фраз). Вони бувають надмірно чутливі до зовнішніх подразників, таких як звуки, світло або дотик. Зазвичай це реакція на стресові ситуації або неприємні подразники. Інші можуть мати низьку чутливість і не реагувати на певні стимули. Ці особливості виявляються в різних комбінаціях та ступенях вираженості у кожного дитини з РАС [1].

Перший контакт з дітьми з розладами аутистичного спектра (РАС) є дуже важливим, оскільки він встановлює основу для подальшого спілкування та взаємодії. Перший крок - надати їм відчуття безпеки та довіри. Це можна зробити, вітаючись з ними дружнім тоном, дозволяючи оглянути нове середовище та заспокоїтися. Зазвичай вони відчувають стрес через новизну, тому можуть потребувати додаткового часу на адаптацію. Важливо мати терплячий та емпатичний підхід. Розуміння їхніх потреб та відповідне реагування на їхній емоційний стан допоможе збудувати позитивні взаємини. Використання цих методів під час першого контакту дозволить створити позитивну та підтримувальну атмосферу для дітей з РАС та сприятиме їх успішній адаптації до нового середовища [3].

Важливим аспектом успішної корекційної роботи вчителя-реабілітолога з дітьми, які мають розлад аутистичного спектра, в інклюзивно-ресурсному центрі є взаємодія з іншими фахівцями (психологами, логопедами та дефектологами). Проводячи комплексну оцінку, ми формуємо всестороннє уявлення про дитину, з позиції кожного фахівця. Також неодмінною складовою інклюзивного навчання та педагогічного патронажу є постійна комунікація з педагогічними працівниками ЗДО та ЗЗСО. Регулярне проведення тренінгів та семінарів стимулює обмін досвідом, забезпечує інтеграцію учнів та вихованців з РАС у всі аспекти навчально-виховного процесу та допомагає створити спільний підхід до навчання, виховання та розвитку.

Включення батьків (опікунів) у процес корекції та розвитку є не менш важливим. Разом з ними обговорюємо прогрес і труднощі дитини. Відкрита комунікація дозволяє об'єднати зусилля для досягнення кращого результату за короткий час. Я регулярно організую зустрічі, проводжу консультації та надаю рекомендації з необхідними знаннями та навичками для ефективної підтримки своєї дитини вдома. Батьки слідкують за правильним виконанням домашнього завдання, що дозволяє досягти безперервності прогресу в корекції.

Однією з ключових вимог є врахування індивідуальних потреб та особливостей кожної дитини. Здатність створювати персоналізовані програми розвитку та корекції, дотримуючись принципів диференціації, є головним елементом такої роботи. Тому ми вивчаємо не лише фізичний, але й психологічний стан. Ідеться про використання найрізноманітніших методик, технологій та індивідуальних навчальних планів, які враховують інтереси дітей, рівень розвитку та особливості сприйняття інформації. Ретельно проводячи моніторинг розвитку кожної дитини, можна виявити досягнення і труднощі, щоб адаптувати корекційні заходи. Також для багатьох дітей з РАС важливо створювати стабільну та прогнозовану рутину. Заняття враховують цю потребу, надаючи структурованість та однотипність, що допомагає зменшити стрес і забезпечити комфорт. Позитивна й відкрита атмосфера дає відчуття підтримки та безпеки, без яких майже неможливо досягти корекційного ефекту [2].

Моєю основною задачею як учителя-реабілітолога є гармонійний фізичний розвиток таких дітей та корекція наявних порушень. Досить частими є збільшення м'язового тону, недорозвиток великої та дрібної моторики, порушення координаційних здібностей. Але повноцінне та коректне корекційне заняття неможливе без розуміння та виконання інструкції, що у таких дітей є першочерговою проблемою. При плануванні корекційного заняття потрібно враховувати, що є завдання та вправи, які конкретна дитина не може осягнути. Для розв'язання цієї задачіна заняттях використовую візу-

альні підказки (схеми або картинки), а інформацію подаю в структурованому форматі з поступовим поясненням. Кожен крок є конкретним та з достатнім часом на виконання кожного елемента перед переходом до наступного.

Дуже ефективною є демонстрація для дитини необхідних дій або процесів, щоб вона могла спостерігати та наслідувати. Спочатку дитина виконує це дзеркально, потім заохочуємо виконати ці дії самостійно під наглядом та з підтримкою. Завжди підкреслюйте успіхи дитини під час виконання інструкцій. Використовуйте похвалу, щоб підтримати та мотивувати їх. Потрібно бути терплячим та сприйнятливим до труднощів, з якими вона зіштовхується. Дайте їй час для розуміння, допомагайте там, де це необхідно. На жаль, для дітей з глибоким аутизмом, які не йдуть на контакт, навіть цих методів буде недостатньо. Вони, зазвичай, самі вибирають собі іграшку, мають певні стереотипні рухові дії і дуже емоційно реагують на переривання цих ритуалів. Тому потрібно підлаштовуватись і будувати заняття навколо цих інтересів.

Дієвим методом є використання технічних пристроїв для навчання та комунікації. Це дозволяє дітям знаходити більше можливостей для вираження своїх думок. У своїй роботі використовую додатки на планшеті та комп'ютерні програми, які допомагають у підтримці комунікації та розвитку певних навичок. Такий спосіб стимулює до активної участі у заняттях та може полегшити процес корекції.

Як відомо, фізична активність, наприклад, розвиток великої та дрібної моторики, позитивно впливає і на розвиток мовлення. Також це сприяє формуванню невербальних засобів вираження та сенсорної інтеграції, що своєю чергою може поліпшити здатність дитини реагувати на звукові та візуальні подразники.

Чітко визначені правила та порядок занять допомагають створити безпечну та зрозумілу атмосферу для дітей з РАС. Завжди включаю сенсорні матеріали та ігри для стимуляції чуттєвого сприйняття. Це може бути використання піску або тканин, які допомагають розвивати сенсорні навички. Постійно додаються завдання, що розвивають навички самообслуговування та самостійності, оскільки це важливо для адаптації дітей з РАС у різноманітних ситуаціях удома та в соціумі.

Часто у процесі занять необхідно змінювати вправи та їх дозування. Неприпустимим є механічне застосування стандартних комплексів. Нерідко, для побудови заняття, можна рекомендувати тільки приблизні схеми та комплекси фізичних вправ. Діти повинні займатися не за примусом, а з бажанням та інтересом. Далі розглянемо декілька прикладів корекційної роботи (усі імена змінені).

П'ятирічний Максим з синдромом Аспергера. Він спокійний, цікавиться усім навколо, добре іде на контакт, але має труднощі з координацією та дрібною моторикою. Його рухи часто незграбні, і він має тенденцію до швидкого стомлення. Основними початковими цілями занять було залучити Максима до активної участі в рухових вправах, покращити його рухові навички та просторову орієнтацію, а також забезпечити позитивний досвід від рухової активності. Для цього добре підійшло використання ігрового методу. В ігровій діяльності створюються сприятливі умови для розвитку уваги, сприйняття, орієнтування в просторі.

На перших заняттях залучав Максима до ігор для тренування координаційних здібностей. Розпочинали з ловлення та кидання великого та м'якого м'яча, який легко ловити. Поступово переходили до менших та важчих м'ячів, щоб ускладнити завдання. Далі сконцентрувався на вправах, спрямованих на розвиток базових навичок моторики. Проводимо короткий розігрів, включаючи прості рухи руками та

ногами, щоб підготувати його до основних вправ. Далі вправи на зміцнення м'язів рук і ніг, включаючи ходьбу на різних поверхнях та роботу з різними об'єктами (підйом, перенесення, кидки). Давав Максиму м'яч та попросив його присідати й кидати м'яч мені або у визначене місце. Поступово переходив до вправ, спрямованих на розвиток дрібної моторики.

Використовую вправи з ліплення, складання пазлів та інші активності, які вимагають точних рухів пальцями та уваги до деталей. Він дуже полюбить пластилін, тому на заняттях давав йому завдання створювати різні форми та фігури (кулі, циліндри, квадрати тощо). Чудово себе зарекомендували графічні ігри на планшеті. Хлопчик міг створювати та маніпулювати образами за допомогою жестів або водіння по екрану. Це не тільки розвиває дрібну моторику, але й сприяє покращенню уваги та концентрації. Після кількох тижнів занять, у Максима спостерігалось покращення координаційних здібностей та дрібної моторики. Він реагував на ці вправи по-різному. Деякі з них були для нього веселими та захопливими, викликаючи бажання брати участь, тоді як інші були складними й вимагали більше часу та практики. Однак з регулярними заняттями та підтримкою він досяг помітних покращень у своєму розвитку, став більш впевненим у своїх рухах та уважнішим до деталей. Його витривалість підвищилася, і під час виконання фізичних вправ він так швидко не втомлюється.

Наступна дівчинка Анастасія з РАС (10 років). У неї були труднощі з розвитком рухових навичок. Її рухи дещо незграбні та важко орієнтується у просторі, що обмежувало активність та спроможність до участі у фізичних іграх. Дівчинка трохи імпульсивна та періодично може проявляти характер. На перших заняттях потрібно було розпочинати з вправ, спрямованих на розвиток базових рухових навичок, таких як ходьба, біг, стрибки та кидки. Щоб зацікавити її, ми грали в гру, де потрібно стрибати чи присідати, щоб імітувати рухи тваринок та персонажів мультфільмів. Коли вона адаптувалась, перейшли до простих вправ на розвиток м'язів, стійкості та координації.

Анастасії дуже сподобались вправи з балансуванням на балансувальній дошці. Спочатку попросив її стояти на дошці та намагатися утримати баланс. Далі, для ускладнення, змінював положення та кут нахилу дошки. Також проводимо вправи, спрямовані на покращення просторової орієнтації. Дуже ефективними виявились вправи на визначення напрямків, розташування об'єктів у просторі та виконання рухів у різних напрямках. Для цього розміщуємо на підлозі різні предмети (наприклад, кеглі або м'ячі) у випадковому порядку. Завданням Анастасії було, наприклад, пройти між кеглями, обійти м'ячі або віднайти певний предмет. Подібною є вправа з кольоровими стрілками на папері, які розташовані у певному порядку. Настя слідувала за ними, виконуючи різні рухи – ходьбу, стрибки або прискорений біг. Добре себе показало використання м'яких текстильних масажних кульок та різних поверхонь для ходьби (гладка, нерівна, м'яка) для стимуляції сенсорних відчуттів. Ці матеріали допомагали знизити напругу, стимулювали рухову активність та сприяли розслабленню. Загалом було створене веселе та стимулювальне середовище для її розвитку.

Після трьох місяців систематичних занять, рухові навички Анастасії покращилися. Вона стала більш впевненою у своїх рухах та може краще орієнтуватися у просторі, що дозволить їй більш активно брати участь у фізкультурних іграх разом з однолітками.

Третій приклад, хлопчик Борис, 4 роки з РАС. Хлопчик спокійний, але дуже сором'язливий. Головною проблемою стала відмова виконувати будь-які вправи. Було важливо розвинути у нього впевненість у собі та створити довірливу та комфорт-

ну атмосферу. Щоб залучити хлопчика до активної участі в рухових вправах, я використовував мультимедійні технології. Аби привернути його увагу, я використовував інтерактивні відеоролики з його улюбленими мультяшними персонажами. Наприклад, показував відео, де персонажі здійснюють різні рухові дії, і запрошував його наслідувати їх. Борис проявляв зацікавленість і активно залучався до виконання рухів, які бачив у відео. Це сприяло його більш активній участі та відчуттю задоволення від занять.

Потім я спробував налагодити зв'язок через предмети, які йому цікаві (ігри на розвиток довіри). Перша гра "Підкрадися до іграшки". Розташуємо його улюблені іграшки в кімнаті та попросимо його підкрадатися до них, коли він буде готовий. Наступна "Знайди приховане". Приховаємо іграшку та попросимо його знайти її, надаючи підказки та підтримку. Використовувались саме його іграшки, адже з незнайомими він гратися відмовлявся. Важливим додатковим методом стала музикотерапія. Використання музики та різних ритмічних мелодій стимулювало хлопчика до руху та мовлення, знижувало рівень стресу і рефлексивно викликало в нього коливальні рухи. Завершили заняття короткою грою з сенсорним м'ячем, де хлопчик, за командою, кидав його у вибраних ним напрямках. Під час заняття постійно говорив йому слова підтримки та хвалив за будь-яку спробу чи активність. Вже через 5-6 таких за-

нять Борис почувався комфортніше та впевненіше у собі, що дозволило включати більш ширший та складніший комплекс вправ.

Ці приклади демонструють, що різноманітні методи можуть бути дієвими для покращення різних аспектів фізичного, соціального та емоційного розвитку дітей з РАС. Їх застосування дало позитивні результати, збільшуючи активність та задоволення від занять. Потрібно враховувати саме індивідуальні потреби та можливості кожної дитини, реагувати на її реакції, а також створювати позитивне та підтримувальне середовище для максимально ефективного підбору та використання цих методів.

Використані джерела

1. Скрипник Т.В. «Феноменологія Аутизму». Київ. Фе-нікс. 2010. 373 с.
2. Стів Сільберман «Що приховує аутизм. Майбутнє нейрорізноманіття». Київ. Наш Формат. 2021. 512 с.
3. Мері Линч Барбера «Дитячий аутизм та вербально-поведінковий підхід». Київ. Сварог. 2023. 268 с.
4. Аутизм. Центр громадського здоров'я МОЗ України: вебсайт. URL: <http://surl.li/sefvi> (дата звернення: 06.02.2024).

Наталія ЛОСОВСЬКА,
директор комунальної установи
«Інклюзивно-ресурсний центр» Білогірської селищної ради

Підтримка батьків, які виховують дитину з ООП, як одна з умов здійснення успішної інклюзії

Сім'я – це джерело формування моральної культури дитини, її соціальних установок. У процесі виховання батьки повинні вирішувати завдання, що сприяють оптимізації процесу сімейного виховання, установлення тісної співпраці інклюзивно-ресурсного центру й сім'ї. Батьки повинні навчитися ставитися до дитини, як до рівноправної вільної особистості. Розуміти, що неприпустимо порівнювати її з іншими дітьми, а лише з власними успіхами, бачити і помічати сильні й слабкі сторони дитини й враховувати їх у вирішенні завдань виховання.

У концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити її належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, психологічного розвитку. Останні роки, зважаючи на впровадження інклюзивного навчання, що передбачає залучення батьків як активних учасників освітнього процесу, в теорії та практиці педагогічної науки виникла необхідність активного вивчен-

ня сім'ї, яка виховує дитину з ООП. В сім'ї діти не лише наслідують близьких, а й орієнтуються на їхній соціальні та моральні установки. Тому психологічна зрілість батьків, їхні ідеали, досвід соціального спілкування найчастіше мають вирішальне значення в розвитку дитини. Сім'я – це мікросоціум, в якому формуються моральні якості дитини, її ставлення до людей, уявлення про характер міжособистісних взаємин. Інклюзивна освіта сьогодні є одним із пріоритетів державної освітньої політики України.

Упродовж останніх років питання впровадження та розвитку інклюзивної освіти в Україні набуло неабиякої активності. Завдяки цьому удосконалюється законодавство, що забезпечує впровадження інклюзивної освіти, збільшується мережа освітніх установ та, відповідно, зростає кількість дітей з особливими освітніми потребами.

У Законі України «Про освіту» визначені основні засади державної політики педагогів у сфері освіти та принципи освітньої діяльності, які передбачають: людиноцентризм,